

Diszkrét matematika 1.

1. előadás

Juhász Zsófia

jzsofia@inf.elte.hu

jzsofi@gmail.com

Mérai László diái alapján

Komputeralgebra Tanszék

2020 tavasz

Diszkrét matematika

Részterületei:

- Logika
- Halmazelmélet
- Kombinatorika
- Gráfelmélet
- Számelmélet
- Algebra
- Kriptográfia
- Algoritmusok
- Számítástudomány
- Információelmélet
- Játékelmélet
- Diszkrét geometria
- Operációkutatás
- Valószínűségszámítás

Mit tanulunk az idén?

Négy fő témakör:

1. **Alapok:** logika, halmazok, relációk

2. **Komplex számok**

$$(\cos t + i \sin t)^n = \cos n \cdot t + i \sin n \cdot t$$

3. **Kombinatorika**

4. **Gráfok**

Egy kis matematikai logika ...

Logikai műveletek

A logikában az állításokat **logikai műveletekkel** tudjuk összekapcsolni:

- **Tagadás (negáció)**, jele: $\neg A$.
- **És (konjunkció)**, jele: $A \wedge B$.
- **Vagy (megengedő vagy/diszjunkció)**, jele: $A \vee B$.
- **Ha ..., akkor ... (implikáció)**, jele: $A \Rightarrow B$.
- **... pontosan akkor, ha ... (ekvivalencia)**, jele: $A \Leftrightarrow B$.

Igazságtáblázat

A	B	$\neg A$	$A \wedge B$	$A \vee B$	$A \Rightarrow B$	$A \Leftrightarrow B$
I	I	H	I	I	I	I
I	H	H	H	I	H	H
H	I	I	H	I	I	H
H	H	I	H	H	I	I

Logikai műveletek: a **vagy** fajtái

A köznyelvben a **vagy** háromféle értelemmel bírhat:

- **Megengedő vagy:** $A \vee B$ pontosan akkor igaz, ha A és B közül *legalább* az egyik igaz.

Pl. „Átok reá ki gyávaságból vagy lomhaságból elmarad, . . . ”

- **Kizáró vagy:** $A \oplus B$ pontosan akkor igaz, ha A és B közül *pontosan* az egyik igaz. (\oplus helyett a *XOR* jelölés is használatos.)

Pl. „Most jobbra vagy balra kell fordulnunk.”

- **Összeférhetetlen vagy:** $A || B$ pontosan akkor igaz, ha A és B közül *legfeljebb* egyik igaz.

Pl. „Iszik vagy vezet!”

A	B	$A \vee B$	$A \oplus B$	$A B$
I	I	I	H	H
I	H	I	I	I
H	I	I	I	I
H	H	H	H	I

Logikai műveletek

Az implikáció ($A \Rightarrow B$) csak *logikai* összefüggést jelent és nem okozatit!

A	B	$A \Rightarrow B$
I	I	I
I	H	H
H	I	I
H	H	I

Példa

- $2 \cdot 2 = 4 \Rightarrow i^2 = -1$
- $2 \cdot 2 = -3 \Rightarrow A$ kutya emlős állat.

Hamis állításból minden következik:

Példa

- $2 \cdot 2 = 5 \Rightarrow i^2 = -2$

Adott logikai művelet más módon is kifejezhető: $(A \Rightarrow B) \Leftrightarrow (\neg A \vee B)$

A logikai műveletek tulajdonságai, ítéletlogikai tételek

Állítás (Logikai műveletek tulajdonságai)

- 1 $A \vee A \Leftrightarrow A, A \wedge A \Leftrightarrow A$ (*idempotencia*)
- 2 $A \vee (B \vee C) \Leftrightarrow (A \vee B) \vee C, A \wedge (B \wedge C) \Leftrightarrow (A \wedge B) \wedge C$ (*asszociativitás*)
- 3 $A \vee B \Leftrightarrow B \vee A, A \wedge B \Leftrightarrow B \wedge A$ (*kommutativitás*)
- 4 $A \wedge (B \vee C) \Leftrightarrow (A \wedge B) \vee (A \wedge C), A \vee (B \wedge C) \Leftrightarrow (A \vee B) \wedge (A \vee C)$ (*disztributivitás*)
- 5 $(A \vee B) \wedge A \Leftrightarrow A, (A \wedge B) \vee A \Leftrightarrow A$ (*abszorpció, azaz elnyelési tulajdonság*)
- 6 $\neg(A \vee B) \Leftrightarrow \neg A \wedge \neg B, \neg(A \wedge B) \Leftrightarrow \neg A \vee \neg B$ (*De Morgan azonosságok*)
- 7 $(A \Rightarrow B) \Leftrightarrow (\neg B \Rightarrow \neg A)$ (*kontrapozíció tétele*)
- 8 $((A \Rightarrow B) \wedge A) \Rightarrow B$ (*modus ponens*)
- 9 $((A \Rightarrow B) \wedge (B \Rightarrow C)) \Rightarrow (A \Rightarrow C)$ (*szillogizmus*)
- 10 $((A \Rightarrow B) \wedge (B \Rightarrow A)) \Leftrightarrow (A \Leftrightarrow B)$

Bizonyítás.

Példa:

3 $A \vee (B \vee C) \Leftrightarrow (A \vee B) \vee C$ (a logikai vagy asszociativitása)

A	B	C	$B \vee C$	$A \vee (B \vee C)$	$A \vee B$	$(A \vee B) \vee C$	$A \vee (B \vee C) \Leftrightarrow (A \vee B) \vee C$
I	I	I	I	I	I	I	I
I	I	H	I	I	I	I	I
I	H	I	I	I	I	I	I
I	H	H	H	I	I	I	I
H	I	I	I	I	I	I	I
H	I	H	I	I	I	I	I
H	H	I	I	I	H	I	I
H	H	H	H	H	H	H	I

Kvantorok

Kvantorok

- \exists (egzisztenciális kvantor): „létezik”, „van olyan”.
- \forall (univerzális kvantor): „bármely”, „minden”.

Példák

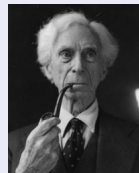
- 1 $\exists x \in \mathbb{R} : x^2 = 5$
„Van olyan x valós szám, melyre $x^2 = 5$.”
- 2 $\forall x \in \mathbb{R} : x^2 \geq 0$
„Minden x valós számra $x^2 \geq 0$.”
- 3 $\forall n \in \mathbb{Z} \exists x \in \mathbb{R} : x > n$
„Minden n egész számhoz létezik olyan x valós szám, amelyre $x > n$.”

Halmazok

Egy nevezetes paradoxon a naív halmazelméletben

Russell paradoxon (Bertrand Russell, 1872 - 1970)

Nevezzünk minden olyan halmazt, amely nem eleme önmagának **jó** halmaznak, és minden olyan halmazt, amely eleme önmagának, **rossz** halmaznak. Legyen **A** az összes **jó** halmazok halmaza. **Jó** vagy **rossz** halmaz-e **A**?

- **A jó** halmaz. \Rightarrow (**A** definíciója alapján) **A** eleme önmagának.
 \Rightarrow **A rossz** halmaz. ⚡
- **A rossz** halmaz. \Rightarrow (**A** definíciója alapján) **A** nem eleme önmagának.
 \Rightarrow **A jó** halmaz. ⚡

Körül kell bástyázni a halmazok definiálásának lehetséges módjait \Rightarrow
Axiomatikus halmazelmélet: Zermelo-Fraenkel-féle axiómarendszer

Halmazok

Halmazelméletben az alapvető fogalmak (ún. predikátumok), nem definiáljuk őket:

- **Halmaz** (rendszer, osztály, összesség, ...): Informálisan elképzelhető úgy, mint elemeinek gondolati burka.
- $x \in A$, ha az x **elem**e az A halmaznak.

A halmazok alapvető tulajdonságai **axiómák**, nem bizonyítjuk őket.

Példa

Meghatározottsági axióma.

Egy halmazt az elemei egyértelműen meghatároznak.

- Két halmaz pontosan akkor egyenlő, ha ugyanazok az elemeik.
- Egy halmaznak egy elem csak egyszer lehet eleme.

Halmazok

Halmaz megadása elemei felsorolásával:

Véges halmazt definiálhatunk elemei $\{\}$ között történő felsorolásával.

Például: Annak a halmaznak, melynek csak az a elem az eleme a jelölése: $\{a\}$. Annak a halmaznak, melynek pontosan az a és b az elemei a jelölése: $\{a, b\}$. (Speciálisan, ha $a = b$, akkor $\{a\} = \{a, b\} = \{b\}$.) ...

Definíció (üres halmaz)

Azt a halmazt, melynek nincs eleme, **üres halmaznak** nevezzük. Jele: \emptyset vagy $\{\}$.

Megjegyzés

- Figyelem! $\emptyset \neq \{\emptyset\}$.
- A **meghatározottsági axióma** alapján az üres halmaz egyértelmű.

Részhalmaz fogalma

Definíció (részhalmaz)

Az A halmaz **részhalmaza** a B halmaznak: $A \subseteq B$, ha A minden eleme B -nek is eleme, azaz

$$\forall x : x \in A \Rightarrow x \in B.$$

Ha $A \subseteq B$ -nek, de $A \neq B$, akkor A **valódi részhalmaza** B -nek: $A \subsetneq B$.

Megjegyzés:

- Az üres halmaz minden halmaznak részhalmaza.
- Minden halmaz részhalmaza önmagának, de nem valódi részhalmaza.

Állítás (A részhalmaz reláció tulajdonságai; Biz. HF)

Tetszőleges A, B és C halmazokra:

- 1 $A \subseteq A$ (reflexivitás).
- 2 $(A \subseteq B \wedge B \subseteq C) \Rightarrow A \subseteq C$ (transzitivitás).
- 3 $(A \subseteq B \wedge B \subseteq A) \Rightarrow A = B$ (antiszimmetria).

Részhalmaz definiálása formula segítségével

Definíció (Részhalmaz axióma)

Legyen A egy halmaz és $\mathcal{F}(x)$ egy formula (azaz \mathcal{F} egy olyan tulajdonság, amely leírható formálisan, a logika nyelvén). Ekkor létezik az a halmaz, amely A -nak pontosan azon x elemeit tartalmazza, melyekre $\mathcal{F}(x)$ igaz (azaz amelyekre az \mathcal{F} tulajdonság teljesül). Ezt a halmazt $\{x \in A : \mathcal{F}(x)\} = \{x \in A \mid \mathcal{F}(x)\}$ jelöli.

Megjegyzés: $\{x \in A : \mathcal{F}(x)\}$ helyett az $\{x : x \in A \wedge \mathcal{F}(x)\}$ vagy $\{x : x \in A, \mathcal{F}(x)\}$ jelölés is szokásos.

Példa

- $\{n \in \mathbb{Z} : \exists m (m \in \mathbb{Z} \wedge n = m^2)\}$: a négyzetszámok halmaza.
- $\{x \in \mathbb{R} : x^2 = 3\}$: az $x^2 = 3$ egyenlet valós megoldásainak halmaza, azaz $\{\sqrt{3}, -\sqrt{3}\}$.

Műveletek halmazokkal: halmazok uniója

Definíció (halmazok uniója)

Az A és B halmazok **uniója**: $A \cup B$ az a halmaz, mely pontosan A és B összes elemét tartalmazza:

$$A \cup B = \{x \mid x \in A \vee x \in B\}.$$

Általában: Legyen \mathcal{A} egy olyan halmaz, melynek az elemei is halmazok (**halmazrendszer**). Ekkor $\bigcup \mathcal{A} = \bigcup \{A : A \in \mathcal{A}\} = \bigcup_{A \in \mathcal{A}} A$ az a halmaz, mely \mathcal{A} összes elemének elemeit tartalmazza:

$$\bigcup \mathcal{A} = \{x \mid \exists A \in \mathcal{A} : x \in A\}.$$

Speciálisan: $A \cup B = \bigcup \{A, B\}$.

Példák

- $\{a, b, c\} \cup \{b, c, d\} = \{a, b, c, d\}$
- $\{x \in \mathbb{R} : 0 < x\} \cup \{x \in \mathbb{R} : x < 0\} = \{x \in \mathbb{R} : x \neq 0\}$

Műveletek halmazokkal: az unió tulajdonságai

Állítás (Az unió tulajdonságai)

Minden A, B, C halmazra:

- 1 $A \cup \emptyset = A$
- 2 $A \cup (B \cup C) = (A \cup B) \cup C$ (asszociativitás)
- 3 $A \cup B = B \cup A$ (kommutativitás)
- 4 $A \cup A = A$ (idempotencia)
- 5 $A \subseteq B \Leftrightarrow A \cup B = B$

Bizonyítás.

- 1 $x \in A \cup \emptyset \Leftrightarrow x \in A \vee x \in \emptyset \Leftrightarrow x \in A$.
- 2 $x \in A \cup (B \cup C) \Leftrightarrow x \in A \vee x \in B \cup C \Leftrightarrow x \in A \vee (x \in B \vee x \in C) \Leftrightarrow (x \in A \vee x \in B) \vee x \in C \Leftrightarrow x \in A \cup B \vee x \in C \Leftrightarrow x \in (A \cup B) \cup C$
- 3 2-höz hasonló.
- 4 2-höz hasonló.
- 5 \Rightarrow : $A \subseteq B \Rightarrow A \cup B \subseteq B$, de $B \subseteq A \cup B$ mindig teljesül, így $A \cup B = B$.
 \Leftarrow : Ha $A \cup B = B$, akkor A minden eleme eleme B -nek.

Műveletek halmazokkal: halmazok metszete

Definíció (halmazok metszete)

Az A és B halmazok **metszete**: $A \cap B$ az a halmaz, mely pontosan az A és B közös elemeit tartalmazza:

$$A \cap B = \{x \mid x \in A \wedge x \in B\}$$

Általában: Legyen \mathcal{A} egy olyan halmaz, melynek az elemei is halmazok (halmazrendszer). Ekkor $\cap \mathcal{A} = \cap \{A : A \in \mathcal{A}\} = \cap_{A \in \mathcal{A}} A$ a következő halmaz:

$$\cap \mathcal{A} = \{x \mid \forall A \in \mathcal{A} : x \in A\}.$$

Speciálisan: $A \cap B = \cap \{A, B\}$.

Példa

- $\{a, b, c\} \cap \{b, c, d\} = \{b, c\}$.
- Ha $I_n = \{x \in \mathbb{R} : n \leq x \leq n+1\}$, $\forall n \in \mathbb{Z}$ -re és $\mathcal{I} = \{I_n : n \in \mathbb{Z}\}$, akkor
 - $I_2 \cap I_3 = \{3\}$
 - $I_8 \cap I_{11} = \emptyset$
 - $I_n \cap I_{n+1} = \{n+1\}$
 - $\cap \mathcal{I} = \emptyset$

Diszjunkt és páronként diszjunkt halmazrendszerek

Definíció ((páronként) diszjunkt halmazrendszer)

Ha $A \cap B = \emptyset$, akkor A és B **diszjunktak**.

Általánosabban: Ha \mathcal{A} egy halmazrendszer, és $\bigcap \mathcal{A} = \emptyset$, akkor \mathcal{A} **diszjunkt**, illetve \mathcal{A} **elemei diszjunktak**.

Ha \mathcal{A} egy halmazrendszer, és \mathcal{A} bármely két eleme diszjunkt, akkor \mathcal{A} elemei **páronként diszjunktak**.

Példa

- Az $\{1, 2\}$ és $\{3, 4\}$ halmazok diszjunktak.
- Az $\{1, 2\}$, $\{2, 3\}$ és $\{1, 3\}$ halmazok diszjunktak, de **nem** páronként diszjunktak.
- Az $\{1, 2\}$, $\{3, 4\}$ és $\{5, 6\}$ halmazok páronként diszjunktak.
- Ha $I_n = \{x \in \mathbb{R} : n \leq x \leq n+1\}$, $\forall n \in \mathbb{Z}$ -re és $\mathcal{I} = \{I_n : n \in \mathbb{Z}\}$, akkor \mathcal{I} diszjunkt halmazrendszer, de elemei **nem** páronként diszjunktak.

Műveletek halmazokkal: a metszet tulajdonságai

Állítás (A metszet tulajdonságai; Biz. HF)

Minden A, B, C halmazra:

- 1 $A \cap \emptyset = \emptyset$
- 2 $A \cap (B \cap C) = (A \cap B) \cap C$ (asszociativitás)
- 3 $A \cap B = B \cap A$ (kommutativitás)
- 4 $A \cap A = A$ (idempotencia)
- 5 $A \subseteq B \Leftrightarrow A \cap B = A$

Disztributivitás

Állítás (Az unió és metszet disztributivitási tulajdonságai)

- 1 $A \cap (B \cup C) = (A \cap B) \cup (A \cap C)$
- 2 $A \cup (B \cap C) = (A \cup B) \cap (A \cup C)$

Bizonyítás.

- 1 $x \in A \cap (B \cup C) \Leftrightarrow x \in A \wedge x \in B \cup C \Leftrightarrow$
 $\Leftrightarrow x \in A \wedge (x \in B \vee x \in C) \Leftrightarrow (x \in A \wedge x \in B) \vee (x \in A \wedge x \in C) \Leftrightarrow$
 $x \in A \cap B \vee x \in A \cap C \Leftrightarrow x \in (A \cap B) \cup (A \cap C)$
- 2 HF. hasonló

Halmazok különbsége, komplementere

Definíció (halmazok különbsége)

Az A és B halmazok **különbsége** az $A \setminus B = \{x \in A : x \notin B\}$ halmaz.

Definíció (halmaz komplementere)

Egy rögzített X alaphalmaz és $A \subseteq X$ részhalmaz esetén az A halmaz **komplementere** az $\bar{A} = A' = X \setminus A$ halmaz.

Állítás (Különbség kifejezése komplementer segítségével)

$$A \setminus B = A \cap \bar{B}.$$

Bizonyítás.

$$x \in A \setminus B \Leftrightarrow x \in A \wedge x \notin B \Leftrightarrow x \in A \wedge x \in \bar{B} \Leftrightarrow x \in A \cap \bar{B}$$

Komplementer tulajdonságai

Állítás (Komplementer tulajdonságai; Biz. HF)

Legyen X az alaphalmaz. Ekkor minden $A, B \subseteq X$ halmazra:

- 1 $\overline{\overline{A}} = A;$
- 2 $\overline{\emptyset} = X;$
- 3 $\overline{X} = \emptyset;$
- 4 $A \cap \overline{A} = \emptyset;$
- 5 $A \cup \overline{A} = X;$
- 6 $A \subseteq B \Leftrightarrow \overline{B} \subseteq \overline{A};$
- 7 $\overline{A \cap B} = \overline{A} \cup \overline{B};$
- 8 $\overline{A \cup B} = \overline{A} \cap \overline{B}.$

A 7. és 8. összefüggések az ún. **de Morgan** szabályok.

Komplementer tulajdonságai

Bizonyítás.

Példa

⋮

$$\begin{aligned} \bullet \quad x \in \overline{A \cap B} &\Leftrightarrow \neg(x \in A \cap B) \Leftrightarrow \neg(x \in A \wedge x \in B) \Leftrightarrow \\ &\Leftrightarrow \neg(x \in A) \vee \neg(x \in B) \Leftrightarrow x \in \overline{A} \vee x \in \overline{B} \Leftrightarrow x \in \overline{A} \cup \overline{B} \end{aligned}$$

⋮

Halmazok szimmetrikus differenciája

Definíció (szimmetrikus differencia)

Az A és B halmazok **szimmetrikus differenciája** az

$$A \Delta B = (A \setminus B) \cup (B \setminus A)$$

halmaz.

Állítás (Szimmetrikus differencia másik előállítás; Biz. HF)

$$A \Delta B = (A \cup B) \setminus (B \cap A).$$

Halmaz hatványhalmaza

Definíció (hatványhalmaz)

Ha A egy halmaz, akkor azt a halmazrendszert, melynek elemei pontosan az A halmaz részhalmazai az A **hatványhalmazának** mondjuk, és 2^A -val jelöljük. (A $\mathcal{P}(A)$ jelölés is szokásos.)

- $A = \emptyset, 2^\emptyset = \{\emptyset\}$
- $A = \{a\}, 2^{\{a\}} = \{\emptyset, \{a\}\}$
- $A = \{a, b\}, 2^{\{a, b\}} = \{\emptyset, \{a\}, \{b\}, \{a, b\}\}$

Jelölés: Egy véges A halmaz elemszámát $|A|$ jelöli.

Állítás (Hatványhalmaz elemszáma; biz. később)

Tetszőleges A véges halmazra: $|2^A| = 2^{|A|}$.